

**Faculty of International Relations
Working Papers**

4/2011

**Deset let Stabilizačního a asociačního
procesu v zemích západního Balkánu**

Veronika Řehořová

Volume V

Vysoká škola ekonomická v Praze
Working Papers Fakulty mezinárodních vztahů
Výzkumný záměr MSM6138439909

Název: Working Papers Fakulty mezinárodních vztahů
Četnost vydávání: Vychází minimálně desetkrát ročně
Vydavatel: Vysoká škola ekonomická v Praze
Nakladatelství Oeconomica
Náměstí Winstona Churchilla 4, 130 67 Praha 3, IČO: 61 38 43 99
E 17794
Evidenční číslo MK ČR: 1802-6591
ISSN tištěné verze: 1802-6583
ISSN on-line verze: 978-80-245-1808-4
ISBN tištěné verze: Prof. Ing. Eva Cihelková, CSc.
Vedoucí projektu: Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů
Náměstí Winstona Churchilla 4, 130 67 Praha 3
+420 224 095 270, +420 224 095 248, +420 224 095 230
<http://vz.fmv.vse.cz/>

Studie procházejí recenzním řízením.

VÝKONNÁ RADA

Eva Cihelková (předsedkyně)
Vysoká škola ekonomická v Praze
Olga Hasprová
Technická univerzita v Liberci
Zuzana Lehmannová
Vysoká škola ekonomická v Praze
Marcela Palíšková
Nakladatelství C. H. Beck

Václav Petříček
Vysoká škola ekonomická v Praze
Judita Štouračová
Vysoká škola mezinárodních
a veřejných vztahů, Praha
Dana Zadražilová
Vysoká škola ekonomická v Praze

REDAKČNÍ RADA

Regina Axelrod
Adelphi university, New York, USA
Peter Bugge
Aarhus University, Aarhus, Dánsko
Petr Cimler
Vysoká škola ekonomická v Praze
Peter Čajka
Univerzita Mateja Bela, Banská
Bystrica, Slovensko
Zbyněk Dubský
Vysoká škola ekonomická v Praze
Ladislav Kabát
Bratislavská vysoká škola práva
Emílie Kalínská
Vysoká škola ekonomická v Praze
Eva Karpová
Vysoká škola ekonomická v Praze
Václav Kašpar
Vysoká škola ekonomická v Praze
Jaroslav Kundera
Uniwersytet Wroclawski, Wroclaw,
Polsko
Larissa Kuzmitcheva
Státní univerzita Jaroslav, Rusko

Lubor Lacina
Mendelova zemědělská a lesnická
univerzita, Brno
Cristian Morosan
Cameron School of Business
Václava Pánková
Vysoká škola ekonomická v Praze
Lenka Pražská
emeritní profesor
Lenka Rovná
Univerzita Karlova v Praze
Mikuláš Sabo
Ekonomická Univerzita
v Bratislave, Slovensko
Naděžda Šišková
Univerzita Palackého v Olomouci
Peter Terem
Univerzita Mateja Bela, Banská
Bystrica, Slovensko
Milan Vošta
Vysoká škola ekonomická v Praze

ŠÉFREDAKTOR

Marie Popovová
Vysoká škola ekonomická v Praze

Deset let Stabilizačního a asociačního procesu v zemích západního Balkánu

Veronika Řehořová (veronika.rehorova@vse.cz)

Abstrakt:

Stabilizační a asociační proces (SAP) představuje v současnosti srdce politiky rozšiřování Evropské unie (EU). Pro státy západního Balkánu byla vytvořena komplexní sada nástrojů, jimiž se EU snaží tento region již deset let stabilizovat a jasně směřovat k branám Evropské unie. Příspěvek mapuje vývoj SAP, jeho jednotlivé nástroje a především pak výsledky jeho desetiletého trvání. Zároveň také zmiňuje kritické aspekty či problematiku body ve vztahu k jednotlivým západobalkánským zemím. Západní Balkán, který je předmětem tohoto příspěvku, zahrnuje tři kandidátské země (Bývalá jugoslávská republika Makedonie – FYROM, Černá Hora a Chorvatsko) a čtyři potenciální kandidáty pro vstup do EU (Albánie, Bosna a Hercegovina, Kosovo a Srbsko).

Klíčová slova: SAP, politika rozšiřování, západní Balkán, Albánie, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, FYROM, Chorvatsko, Kosovo, Srbsko.

Ten Years of the Stabilisation and Association Process in the Western Balkan Countries

Veronika Řehořová (veronika.rehorova@vse.cz)

Summary:

Stabilisation and Association Process (SAP) for Western Balkan countries represents the heart of today's enlargement policy of the EU. SAP consists of a complex of tools which were specially designed to stabilize the region and bring it closer to the gates of the EU. This article describes the development of SAP, characterizes its key tools, and presents the results of its ten years existence. At the same time it attempts to review some critical aspects and problematic issues relating to individual Western Balkan countries. The article focuses on three candidate countries (Croatia, Former Yugoslav Republic of Macedonia – FYROM and Montenegro) and four potential candidates for EU membership (Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, and Serbia) within the Western Balkan region.

Keywords: SAP, Enlargement Policy, Western Balkans, Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, FYROM, Kosovo, Montenegro, Serbia.

JEL: F02, F15, L98

Obsah

Úvod.....	7
1. Předchůdci SAP: Regionální přístup a princip kondicionality.....	8
1.1 Regionální přístup.....	8
1.2 Princip kondicionality	10
2. Stabilizační a asociační proces (SAP)	11
2.1 Vznik SAP.....	11
2.2 Prvky SAP	12
2.3 Stabilizační a asociační dohoda (SAA).....	13
2.4 Evropská partnerství.....	14
2.5 Regionální spolupráce.....	15
2.6 Autonomní obchodní opatření	15
2.7 Finanční pomoc a její efektivita	16
3. Vývoj a současný stav vztahů mezi jednotlivými státy ZB a EU.....	20
3.1 Kandidátské státy.....	20
3.2 Potenciální kandidátské státy.....	23
Závěr	27
Seznam literatury.....	30

Úvod¹

Během poslední dekády došlo k zásadní změně ve vztazích zemí západního Balkánu² a Evropské unie (EU). Příčinou této významné změny bylo jasné vyjádřené stanovisko EU v roce 2000, že pro všechny státy tohoto regionu je garantována možnost plnohodnotného členství v EU za splnění jasné stanovených podmínek. Těmi i nadále zůstávají především Kodaňská kritéria. Rozšiřování Evropské unie bylo a je jedním z neúčinnějších politických nástrojů EU. Vidina členství v evropském „projektu“ byla pro země střední a východní Evropy velkou motivací během jejich transformačních procesů v 90. letech minulého století. Balkánské státy však ve srovnání s těmito zeměmi vykazovaly výrazné rozdíly v tempu i časové linii transformace. Jedním z důvodů byly jistě válečné konflikty 90. let, které doprovázely rozpad bývalé Jugoslávie, následná poválečná rekonstrukce a stále ještě přetrvávající etnické pnutí v regionu. EU se stala pro západobalkánské státy významným donorem finančních prostředků, které v regionu dlouhodobě podporují demokratizaci, ekonomickou transformaci a stabilizaci a v neposlední řadě se také snaží posouvat jednotlivé státy blíže k branám EU prostřednictvím legislativní harmonizace a jejich postupným zapojováním do vnitřního trhu EU. Stabilizační a asociační proces (SAP), který se dal do pohybu v roce 2000 a dnes tvoří srdce politiky rozšiřování EU, se stal pro tyto státy hlavní hybnou silou pro prosazování institucionálních a ekonomických reforem.

EU se na západním Balkáně snaží dlouhodobě zapojovat jak politicky, tak i ekonomicky. Po neúspěchu Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU během válečných konfliktů doprovázejících rozpad bývalé Jugoslávie se podařilo např. v roce 2001 při vyhrocené situaci v Makedonii již zareagovat úspěšněji. Ekonomické angažmá spočívalo v minulosti především v zahraničně-obchodních vztazích a snaze kontrolovat migraci z tohoto regionu. S představením Stabilizačního a asociačního procesu však došlo k zásadní změně. Vztahy se západním Balkánem se po poslední vlně východního rozšíření EU přesunuly z působnosti Generálního ředitelství Evropské komise pro vnější vztahy pod Generální ředitelství pro rozšiřování. Západní Balkán (ZB) a Stabilizační a asociační proces tvoří v současné době hlavní pilíř politiky rozšiřování. Již sama tato skutečnost je jasným důkazem změny kvality vztahů a jednoznačně demonstruje zájem EU zbavit se bezpečnostního rizika, které pro ni tyto státy představují, prostřednictvím jejich postupné integrace do struktur EU a (nejen) finanční podpory.

¹ Článek je publikován v rámci projektu Institucionální podpory Fakulty mezinárodních vztahů VŠE v Praze

² Do tohoto regionu patří: Albánie, Bosna a Hercegovina, Bývalá jugoslávská republika Makedonie (FYROM), Černá Hora, Chorvatsko, Srbsko a Kosovo.

V listopadu 2010 oslavil Stabilizační a asociační proces své desetileté trvání od oficiálního zahájení. Cílem tohoto příspěvku je deskripce a reflexe první dekády tohoto evropského projektu, který je ojedinělý jak motivy svého vzniku, tak i specifickostí problémů, jimž tyto země čelí a které se potažmo nástroje SAP snaží řešit.

1. Předchůdci SAP: Regionální přístup a princip kondicionality

ES/EU měla rozsáhlé smluvní zkušenosti s bývalou Jugoslávií. Po rozpadu tohoto státního útvaru v roce 1991 pozastavila Dohodu o spolupráci, ale nadále pokračovala v poskytování tzv. autonomních obchodních preferencí pro nástupnické státy. Tato obchodní opatření umožňovala některým průmyslovým výrobkům přístup na trh Evropských společenství se snížením celním zatížením a byla poskytována jednostranně (World Bank 2000). Navzdory tomu, že Evropská společenství (ES) v květnu 1992 zavedla sankce vůči Svazové republice Jugoslávii (tu tvořilo v té době již pouze Srbsko, Černá Hora a Kosovo), zároveň jí poskytovala prostřednictvím programu ECHO³ humanitární pomoc a delegace EU v Bělehradě dál tiše fungovala. Naproti tomu Albánie neměla vzhledem ke své izolovanosti během totalitní éry naprosto žádné vztahy s ES/EU, což se velmi rychle po pádu komunismu změnilo a již v roce 1992 byly podepsány dohody o obchodu a spolupráci.

Prvním asistentickým programem ES/EU určeným pro země východní Evropy se stal program PHARE, který poskytoval analytickou a poradenskou pomoc během transformačního procesu. V roce 1990 byl rozšířen i na Jugoslávii, ale po jejím rozpadu a s počátkem válečného konfliktu byl pro tuto zemi opět pozastaven. Albánie čerpala pomoc prostřednictvím PHARE od roku 1991, v roce 1995 byl nabídnut i Chorvatsku (Bartlett 2008: 198).

1.1 Regionální přístup

V únoru 1996 představila EU myšlenku tzv. *regionálního přístupu* k zemím západního Balkánu, který měl systematicky přispívat k prevenci válečných konfliktů a dlouhodobé stabilizaci a míru v regionu. Princip regionálního přístupu spočíval v nabídce EU, že umožní každé zemi ZB vstup na vnitřní trh EU v takové míře a s takovými (ne)omezeními, která je daná země ochotná poskytovat svým sousedním státům. Smyslem tedy bylo především nastartování spolupráce mezi jednotlivými zeměmi ZB, jejichž vztahy byly silně poznamenány válečnými konflikty a dlouhodobým etnickým napětím. EU k uskutečnění tohoto záměru použila dva instrumenty: zaprvé, Dohody o spolupráci, tedy nabídku navázání oficiálních smluvních vztahů mezi danými

³ Humanitarian Aid department of the European Commission (Humanitární oddělení Evropské komise).

státy a EU, a zadruhé, finanční podpora v rámci programů PHARE a OBNOVA, včetně poskytování autonomních obchodních preferencí (Qehaja 2004: 138). Regionální přístup znamenal pro EU počátek navazování těsnějších bilaterálních vztahů se zeměmi tohoto regionu.

Program OBNOVA měl sloužit jako opora Daytonské mírové dohody a jeho prostřednictvím byly od roku 1996 realizovány na území Bosny a Hercegoviny (BaH), Chorvatska, Svazové republiky Jugoslávie a FYROM nejrůznější projekty za účelem stabilizace regionu v hodnotě více než 400 mil. eur. V tom samém roce byla také BaH a FYROM začleněny do programu PHARE, který se v mezičase stal součástí předvstupní strategie pro země SVE.

Pomoc v rámci PHARE byla poskytována za ještě striktnějších podmínek než v případě OBNOVY, ke kterým patřilo dodržování Daytonské mírové dohody včetně podpory návratu uprchlíků a nuceně přesídlených lidí, spolupráce s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY) a závazek k prosazování hospodářských reforem. Zvláštní požadavky byly kladeny na Svazovou republiku Jugoslávii, od které se vyžadovalo zahájení dialogu o statusu Kosova. Naproti tomu pomoc poskytovaná Bosně a Hercegovině na návrat uprchlíků a podporu propojování dvou entit vzniklých podpisem Daytonské mírové dohody nebyla podmíněna vůbec ničím (Bartlett 2008: 200).

Komplexnějším procesem bylo *vyjednávání dohod o spolupráci*. Zahájení těchto jednání mělo jasně stanovené podmínky, které zahrnovaly deset podmínek obecných a několik dalších, již specifických pro BaH, Chorvatsko a Svazovou republiku Jugoslávii. Vedle základních požadavků, jakými byly dodržování demokratických principů, respektování lidských práv a návrat uprchlíků, bylo stanoveno další zvláštní ekonomické kritérium, a totiž implementace prvních kroků vedoucích ke skutečné ekonomické transformaci: privatizační program a zákaz kontroly cen v určitých oblastech. Úspěšná implementace tržních reforem měla mít následující výsledky:

- fungující instituce zajišťující makroekonomickou stabilitu a opatření nezbytná k zajištění zdravého ekonomického prostředí v zemi;
- úplná liberalizace cen, obchodu a běžných plateb;
- zavedení transparentního a stabilního právního prostředí;
- demonopolizace a privatizace státem vlastněných společností;
- zřízení konkurenceschopného a strážlivě řízeného bankovního sektoru.

Tyto body reprezentovaly představu EU, jak by mělo vypadat hospodářství zemí, kterým bude poskytována finanční podpora, uzavře se s nimi dohoda o spolupráci (či asociační dohoda) a budou moci využívat autonomní obchodní preference. Bohužel, pouhá finanční podpora a zvýhodněné obchodování nebyly pro země západního Balkánu dostatečným lákadlem, které by je motivovalo k prosazování výše uvedených bolestivých reforem. Celý koncept

regionálního přístupu tak navzdory tvrdému trvání na stanovených podmínkách Evropskou unií nepřinesl zamýšlené výsledky (Bartlett 2008: 201).

Výsledkem regionálního přístupu bylo rozdělení západobalkánských zemí na dvě skupiny; první tvořily Albánie a FYROM, které vyjednaly dohody o spolupráci s EU, druhou potom zbývající země, jimž se nepodařilo splnit podmínky nadiktované Evropskou unií, jež by zemím umožnily navázání těsnějších smluvních vztahů s EU. V této druhé skupině však jinou pozici zaujímalo Chorvatsko a Bosna a Hercegovina, které mohly čerpat z programu OBNOVA, BaH pak dokonce i z programu PHARE společně s FYROM a Albánií, které regulérně splnily potřebné podmínky. Naprosto na okraji se ocitla Svazová republika Jugoslávie (tzn. Srbsko s Černou Horou a Kosovem), která nesměla čerpat z žádného z výše zmíněných programů, a navíc byla sankcionována zákazem přístupu ke kapitálovým prostředkům plynoucím ze Světové banky a Mezinárodního měnového fondu.

Vztahy se Svazovou republikou Jugoslávií (SRJ) se vyostřily v roce 1998, kdy EU začala podporovat vládu v Černé Hoře, která byla silně zaměřena proti tehdejšímu kontroverznímu prezidentovi Miloševićovi. Toto opět zmrazilo vztahy mezi EU a SRJ, situace vygradovala v roce 1999 uvalením ropného a zbrojního embarga na SRJ, zákazem letů aerolinek registrovaných ve SRJ, vízovým zákazem pro vysoké státní činitele, kteří byli zodpovědní za represí nezávislých médií, zákaz dovozu dodávek, které by mohly být použity teroristy či policií k represí atd. Vztahy SRJ a EU naprosto zamrzly s počátkem bombardování Srbska během konfliktu v Kosovu v březnu 1999.

Země západního Balkánu obdržely v rámci programů OBNOVA a PHARE mezi lety 1991–1999 částku ve výši 1,8 mld. eur, přičemž největším příjemcem se stala Albánie, která získala 0,6 mld. eur. V tom samém období do zemí bývalé Jugoslávie proudila také humanitární pomoc prostřednictvím ECHO v celkové výši 2,1 mld. eur. Menší částky pak byly dodatečně uvolňovány na tvorbu demokratických institucí, návrat uprchlíků, nezávislá média, ochranu lidských práv a odminování. Celková finanční pomoc západnímu Balkánu činila mezi lety 1991–1999 4,5 mld. eur, přičemž hlavní důraz byl kladen na rekonstrukci poválečné Bosny a Hercegoviny, kde byla situace nejvážnější. V roce 1999 se pak pozornost obrátila ke Kosovu a Srbsku (Bartlett 2008: 198–199).

1.2 Princip kondicionality

Tzv. princip kondicionality byl představen 27. dubna 1997 jako soubor podmínek, které stanovila Evropská rada v souvislosti se zavedením Regionálního přístupu vůči západnímu Balkánu. Všechny tyto země musely splňovat následující podmínky:

- právní stát, demokracie, respekt lidských práva a práv menšin;
- rovné a svobodné volby;

- etnická nediskriminace;
- první reformní kroky: privatizace, odstranění cenových kontrol;
- ochota k budování dobrých sousedských vztahů mezi státy regionu;
- dodržování Daytonské mírové dohody (týkalo se Bosny a Hercegoviny, Chorvatska a Svazové republiky Jugoslávie⁴).

Na základě (s)plnění těchto podmínek mělo dojít k postupnému zintenzivňování vztahů mezi jednotlivými zeměmi ZB a Evropskou unií. Evropská komise vydávala od dubna 1998 pravidelné zprávy o pokrocích zemí ZB. S kladně hodnocenou Makedonií a Albánií byly uzavřeny v roce 1998 smlouvy o obchodu a spolupráci, ostatní země vykazovaly větší či menší deficity v plnění stanovených podmínek, což logicky bránilo v přibližování se k EU. Jediná Bosna a Hercegovina mohla čerpat finanční prostředky v rámci poválečné rekonstrukce navzdory faktu, že stanovené podmínky nesplňovala (Qehaja 2004: 133).

Regionální přístup a princip kondicionality byly založeny na bilaterálním přístupu k jednotlivým zemím. Zásadním posunem tedy byla úvaha, že stavebním kamenem prevence konfliktu v tomto regionu je intenzivní regionální spolupráce. Pokud by země nebyly schopné spolupracovat mezi sebou navzájem, je jejich integrace do struktur EU nemyslitelná, neboť odporuje základním integračním ideám. Nový Stabilizační a asociační proces, který překročil stín bilaterálních strategií, začal klást důraz na regionální spolupráci. Ta byla zároveň podporována i tzv. Paktem stability pro jihovýchodní Evropu (Stability Pact for South Eastern Europe), který zaujímal vůči SAP komplementární pozici a vznikl v přibližně stejné době.

2. Stabilizační a asociační proces (SAP)

2.1 Vznik SAP

Neschopnost EU vyřešit v roce 1999 krizi v Kosovu diplomatickou cestou pouze demonstrovala nedostatečnost regionálního přístupu, který měl zaručit regionu stabilitu a mír. V době po kosovském konfliktu přicházely návrhy na dlouhodobou strategii pro stabilizaci regionu z mnoha stran různých významných mezinárodních aktérů. Výsledkem byla na jedné straně regionální iniciativa mezinárodního společenství, která poprvé představila komplexní, systematický a především dlouhodobý plán prevence konfliktu pro tento region. Jednalo se o Pakt stability pro jihovýchodní Evropu (Stability Pact for South Eastern Europe), který iniciovala EU v roce 1999 a do nějž se zapojilo 40 zemí a mezinárodních organizací. Společně s touto iniciativou, ve které hrála EU

⁴ Federace Srbska a Černé Hory, která fungovala mezi lety 1992–2003.

dominantní roli, představila svoji vlastní rámcovou politiku vytvořenou speciálně na míru zemím západního Balkánu k jejich stabilizaci a rychlejší transformaci. Mluvíme o počátku Stabilizačního a asociačního procesu, který byl zveřejněn v témže roce. Perspektiva plného členství byla zemím západního Balkánu navržena v červnu 2000 na zasedání Evropské rady v portugalském městě Santa Maria de Feira, jednotlivé nástroje SAP byly formulovány na vrcholné schůzce v Záhřebu v listopadu 2000. Na vrcholné schůzce v Soluni v červnu 2003 došlo k doplnění SAP prvky inspirovanými procesem rozšiřování, aby mohl lépe čelit novým výzvám (Evropská komise 2011e).

Na summitu Evropské rady v Lisabonu v březnu 2000 bylo dále stanoveno, že podpisu Stabilizačních a asociačních dohod se zeměmi západního Balkánu, které zahrnují vytvoření zón volného obchodu, by měla předcházet „asymetrická liberalizace obchodu“ v podobě zlepšení existujících autonomních obchodních preferencí a autonomní obchodní liberalizace 95 % celkového exportu všech zúčastněných zemí do EU (Qehaja 2004: 134).

2.2 Prvky SAP

Stabilizační a asociační proces je opatření dlouhodobého charakteru, které by mělo vyústit v plnou integraci balkánských států do struktur EU. Jedná se o postupný proces založený na rozvíjení dialogu, obchodních preferencí a neomezeném přístupu na trh EU, technické a finanční pomoci a smluvních vztazích. Lze identifikovat dvě základní fáze SAP: období přípravy a vyjednávání Stabilizační a asociační dohody a následně její implementace a samotná přístupová jednání.

Základní *cíle SAP* jsou stanoveny jasně: stabilizace a rychlý přechod k fungujícímu tržnímu hospodářství, podpora regionální spolupráce a nakonec cíl naprosto klíčový – vstup konkrétní země do EU. Zemím ZB je poskytována podpora při budování kapacit potřebných pro přijetí a zavedení evropských norem, ať se již jedná o *acquis communautaire* či normy mezinárodní (Evropská komise 2011e).

SAP je založen na progresivním partnerství a mezi jeho *hlavní nástroje* patří (Evropská komise 2011e):

- *Stabilizační a asociační dohody,*
- *Hospodářská a finanční pomoc* (nástroj IPA, do konce r. 2006 CARDS),
- *Autonomní obchodní opatření,*
- *Regionální dimenze SAP* v podobě rozvoje regionální spolupráce,
- *Soluňská agenda* (především pak tzv. *Evropská partnerství*).

Status kandidátské země má v současnosti Chorvatsko, Bývalá jugoslávská republika Makedonie a čerstvě od 17. prosince 2010 i Černá Hora. (Evropská

komise 2010f). Do druhé skupiny *potenciálních kandidátských zemí* patří Albánie, Bosna a Hercegovina, Kosovo a Srbsko (Evropská komise 2010g).

2.3 Stabilizační a asociační dohoda (SAA)

Hlavní bod SAP tvoří uzavření dohody o stabilizaci a přidružení (Stabilisation and Association Agreement, SAA), která reprezentuje dalekosáhlé smluvní vztahy mezi EU a jednotlivými státy západního Balkánu a tvoří srdce samotného SAP. Každá SAA obsahuje také klauzuli, která formuluje perspektivu plného členství v EU. Jedná se o modifikovanou verzi asociačních Evropských dohod uzavíraných v minulosti se zeměmi střední a východní Evropy, která navíc přidruženou zemi zavazuje respektovat mír a stabilitu mezi národy, demokratické zásady a lidská práva, mezinárodní právní zásady, vládu práva a rozvíjet dobré sousedské vztahy. Pro mnohé státy tohoto regionu se jedná o první oficiální smluvní vztah s EU.

SAA zahrnují široké spektrum nástrojů, mezi něž patří vzájemná spolupráce, obchodní liberalizace a další otázky spjaté s obchodem, politický dialog, sbližování práva zemí jihovýchodní Evropy s právem EU a další oblasti spolupráce, jako je průmysl, energetika, životní prostředí atd. Hlavní cíl SAA se dá formulovat velmi jednoduše: sbližování práva jednotlivých zemí ZB s *acquis communautaire* EU (Evropská komise 2011e).

Před zahájením jednání o SAA přezkoumá EU, zda jsou splněny základní podmínky, z nichž nedůležitější je dostatečná úroveň stabilizace země. SAA může být uzavřena, jakmile země dosáhne dostatečného celkového pokroku v reformních oblastech nezbytných pro provádění dohody. Nutnou podmínkou pro platnost vyjednaných SAA je jejich ratifikace všemi členskými státy EU a Evropským parlamentem. Řádné provádění této dohody je pak nejlepším základem pro hodnocení připravenosti země postupovat do dalších fází statutu kandidátské země a následně i přístupových jednání. Při zvažování žádostí o členství v EU je důležitým prvkem i uspokojivé plnění závazků vyplývajících ze SAA. Mechanismus SAA umožňuje EU pomoci vytyčit prioritní oblasti reforem, nastavit je podle modelů EU, pomáhat řešit problémy a monitorovat samotnou implementaci (Evropská komise 2008). Dokončená úspěšná implementace SAA je předpokladem pro zahájení přístupových jednání.

Kromě záměru liberalizace obchodu byly SAA speciálně sestaveny tak, aby napomáhaly splnění Kodaňských kritérií, která i nadále zůstávají povinnou součástí cesty do EU. V neposlední řadě SAA také zohledňují specifika poválečné situace v BaH a Srbsku. Signatářská země se zavazuje k implementaci pravidel soutěžní politiky EU, pravidel omezujících státní podporu a subvence podnikatelskému sektoru či ochrany duševního vlastnictví, které by měly být legislativně harmonizovány s pravidly EU. SAA požadují po státech také

regionální spolupráci, tedy aby státy aktivně spolupracovaly mezi sebou a snažily se tak překonat nepřátelství z let minulých (Bartlett 2008: 200).

SAA také založily množství institucionálních diskusních skupin, které mají vytvářet platformu pro dialog ministrů, úředníků a politiků ze zemí západního Balkánu a jejich kolegů z EU. Patří sem např. Stabilizační a asociační rada, Stabilizační a asociační výbor či Asociační parlamentní výbor. Tato metoda ovlivňování reformních programů v jednotlivých zemích se označuje jako systém „governance rozšiřování“ (Dimitrova 2002: 176).

Nejdříve se podařilo vyjednat SAA Makedonii, jejíž dohoda je v platnosti od dubna 2004, následovalo Chorvatsko s platností SAA od února 2005. V současnosti mají všechny země s výjimkou Kosova podepsanou SAA.⁵

2.4 Evropská partnerství

V roce 2003 přinesla tzv. Soluňská agenda řadu nových nástrojů s cílem podpořit reformní proces v zemích západního Balkánu a jejich přibližování k Evropské unii. Z těchto nových nástrojů mají největší dosah evropská partnerství inspirovaná přístupovými partnerstvími. Jejich význam spočívá i v samotném opakovaném potvrzení perspektivy členství v EU pro každou zemi ZB za splnění jasně stanovených kritérií. První soubor evropských partnerství byl schválen v roce 2004, poslední revize proběhla v letech 2007 a 2008 (Evropská komise 2010h). Tato partnerství, speciálně vytvořená pro každou potenciální kandidátskou zemi západního Balkánu, se snaží identifikovat priority a povinnosti, které je nutné splnit na cestě za plným členstvím v EU. Finanční pomoc z EU je pak přímo zacílena na tyto priority (krátkodobé a střednědobé) určené v rámci partnerství. Každá země si následně vytváří svůj vlastní národní akční plán k jejich implementaci. Země západního Balkánu však do těchto priorit ani do procesu jejich stanovování neměly možnost jakýmkoliv způsobem zasahovat a musely je posléze pouze pasivně přijmout a implementovat jejich cíle (Fagan 2010: 35).

Pro západobalkánské země s kandidátským statusem jsou navrhována klasická výše zmiňovaná přístupová partnerství, která jsou opět tvořena na míru každé zemi. Pro Chorvatsko a Makedonii byl tento typ partnerství naposled aktualizován v roce 2008. Pro čerstvého kandidáta, Černou Horu, zatím zůstávají v platnosti Evropská partnerství z roku 2007.

Obecně je důraz kladen stále na stabilizaci a rekonstrukci ekonomik, avšak EP představují i další prvky, známé již z východního rozšíření, a to především dialog v oblasti hospodářských politik, twinning, monitoring a publikace každoročních zpráv o pokroku (Fagan 2010: 36). Mezi typické priority evropských partnerství

⁵ Více viz kapitola č. 3.

patří např. reforma veřejné správy, reforma soudnictví, zabezpečení efektivní demokratické kontroly armády, plná spolupráce s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY), respektování lidských práv a práv menšin, boj proti organizovanému zločinu a korupci, atd.

2.5 Regionální spolupráce

Regionální spolupráce mezi zeměmi západního Balkánu byla již na summitu v Záhřebu v roce 2000 označena za klíčový komponent SAP (viz např. Evropská komise 2010b). Snaha EU motivovat v mnoha případech válkou zneprátené státy ke spolupráci sice postupuje vlažným tempem, avšak má již své nesporné výsledky. Navíc je bezpodmínečně nutné, aby země ještě před svým vstupem do EU prokázaly schopnost a ochotu ke spolupráci ve všech klíčových oblastech, které jsou pro členské státy EU samozřejmostí.

Zapojování do regionální spolupráce a integrace je nezbytnou politickou podmínkou budoucího členství v EU. Regionální spolupráce, která se odehrává jak na bilaterální úrovni, tak prostřednictvím nejrůznějších regionálních iniciativ, se zaměřuje především na návrat uprchlíků a nuceně přesídlených osob během válečných konfliktů, na společný postup v boji proti organizovanému zločinu a ochranu hranic, na energetické otázky, dopravu a v neposlední řadě také na parlamentní spolupráci (Had 2006).

Ještě v rámci Paktu stability pro jihovýchodní Evropu, který byl v roce 2008 nahrazen Regionální radou pro spolupráci, došlo k uzavření bilaterálních obchodních dohod mezi zeměmi ZB, což oživilo zahraniční obchod těchto států. Všechny země ZB společně s Moldavskem jsou také sdruženy od roku 2007 v rámci Středoevropské dohody o volném obchodu (CEFTA), která navazuje na středoevropskou tradici a má vytvořit mezi signatářskými zeměmi zónu volného obchodu. CEFTA nahradila síť 32 bilaterálních dohod, které byly do roku 2007 v regionu implementovány (Evropská komise 2011a). Formálně byla dokončena liberalizace obchodu s průmyslovým zbožím a zemědělskými produkty, od roku 2010 dochází k postupné liberalizace služeb, avšak realita vypadá trochu jinak. Navzdory tomu, že multilaterální CEFTA zavazuje k odstranění existujících bariér obchodu, na jejichž místo nesmějí být zaváděny nové, bariéry stále existují, země mají zpravidla pouze jednoho velkého exportního partnera, a co se exportních artiklů týče, vyváží se převážně průmyslové výrobky s malou přidanou hodnotou, nerostné suroviny a polotovary, neboť hotové výrobky nejsou v na evropském či světovém trhu konkurenceschopné (Prljevic 2010).

2.6 Autonomní obchodní opatření

EU umožňuje od září 2000 všem státům ZB bezcelní přístup téměř všech jejich výrobků na unijní trh. Tato opatření jako stimul rozvoje obchodu se ukázala být

velmi účinná a v rámci možností tak podporují příliv přímých zahraničních investic i ekonomický růst. Na trh EU směřuje více než 50 % exportu západobalkánských zemí a tento poměr se stále zvyšuje (Evropská komise 2010b).

Aby byly tyto státy schopné plně využívat výhod autonomních obchodních opatření, Evropská komise uvádí, že bude nutná další restrukturalizace jejich ekonomik, zvýšení konkurenceschopnosti, posílení administrativních kapacit a sbližování národní legislativy s legislativou EU (zejména v oblasti celních, průmyslových, sanitárních, fytosanitárních a veterinárních standardů). Na tyto oblasti se zaměřují také priority Evropských partnerství (Evropská komise 2010b; Had 2006).

2.7 Finanční pomoc a její efektivita

Finanční pomoc zemím západního Balkánu můžeme rozdělit do třech období: v prvním období, počínaje válečnými konflikty v zemích bývalé Jugoslávie a rokem 1999 konče, se jednalo především o pomoc humanitární, posléze nesystematickou strukturální a stabilizační podporu, avšak bez jasného rámce. Mezi lety 2000–2006, tedy se začátkem Stabilizačního a asociačního procesu, začaly finanční prostředky ze strany EU plynout do tohoto regionu již podle jasných pravidel a na konkrétně definované účely. Jednalo se o program CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization). V roce 2007 byl představen nový nástroj předvstupní pomoci, IPA (Instrument of Pre-Accession Assistance), který nahradil CARDS v rámci SAP a sjednotil všechny dosavadní předvstupní finanční nástroje, včetně instrumentů pro Turecko.

Z tohoto vývoje je patrná tendence ke stále strukturovanějšímu přístupu, zároveň forma a podmínky této podpory se stále více přibližují schématu, které EU využívala v rámci rozšiřování již v minulosti. Toto platí především pro nejnovější nástroj IPA. Zároveň však v porovnání s východním rozšířením je objem prostředků plynoucích do zemí ZB o mnoho skromnější a problémy, které by měly řešit, o poznání složitější. Zůstává tedy otázkou, zda množství a struktura finančních prostředků, které EU těmto zemím poskytuje, je vyhovující a zda skutečně slouží k motivování a přibližování těchto zemí na cestě ke splnění podmínek pro členství v EU (Szemler 2007).

CARDS

Program CARDS představoval zvláštní formu podpory pro země západního Balkánu a podepíral svými finančními injekcemi celý Stabilizační a asociační proces v letech 2000–2006. Cílem této finanční pomoci EU byla podpora úsilí států jihovýchodní Evropy o prohloubení politických a hospodářských reforem,

posílení rozvoje na jejich cestě k členství v EU, včetně zajištění stability a míru v tomto regionu.

Původně byla tato pomoc zaměřena na řešení nouzových a humanitárních otázek, později začaly peníze plynout do rekonstrukce infrastruktury, nastolení míru či návratu uprchlíků.

V rámci CARDS bylo v období 2000–2006 poskytnuto regionu 5,13 mld. eur, kterými má být postupně dosaženo základních cílů SAP. Prioritní oblasti, do kterých v minulosti plynuly finanční prostředky v rámci CARDS, byly v roce 2000 definovány následovně (Evropská komise 2000):

- poválečná rekonstrukce, pomoc s návratem uprchlíků a nuceně přesídlených obyvatel, stabilizace regionu;
- vytvoření institucionálního a legislativního rámce, který by podepíral demokracii, vládu práva, lidská práva a práva menšin, usmíření a konsolidaci uvnitř společnosti, nezávislost médií a posilování struktur k boji s organizovaným zločinem;
- udržitelný ekonomický rozvoj a ekonomické reformy vedoucí k fungujícímu tržnímu hospodářství;
- společenský rozvoj se zvláštním důrazem na snižování chudoby, genderové rovnosti, sektor vzdělání a zlepšování životního prostředí;
- rozvoj bližších vztahů mezi státy zapojenými v CARDS, ostatními kandidátskými zeměmi a Evropskou unií;
- posilování regionální, transnacionální, přeshraniční a meziregionální spolupráce mezi zeměmi ZB, EU a Tureckem.

Každá země pak měla ještě konkrétněji definované priority, pro příklad uvedme Bosnu a Hercegovinu, kde se jednalo o návrat uprchlíků, místní rozvoj a sociální kohezi, podporu budování institucí (zaměřených na daňovou a celní oblast), reforma policie, azylová a migrační politika, integrovaný hraniční management a zlepšování ochrany životního prostředí a přírodních zdrojů (Evropská komise, 2000).

Kritika CARDS, kterou nalezneme ve speciálním hodnotícím dokumentu Evropské komise (EK), jenž byl vydán po skončení tohoto programu, se týkala několika oblastí. Zaprvé, mechanismy rozdělování finančních prostředků byly v drtivé většině centralizované, s minimální delegací programovacích pravomocí na místní Zastoupení EK. Tato skutečnost měla za následek zpomalení alokačního procesu, a to až v takové míře, že některé projekty byly pouze schváleny a jejich realizace započala až v roce 2008, tedy dva roky po skončení CARDS. Jakou druhé pochybení EK uváděla nedostatečný důraz na regionální spolupráci a budování demokratických institucí, a dále pak duplikaci a křížení

projektů CARDS a iniciativ EIDHR⁶ (European Initiative for Democracy and Human Rights) především v oblasti genderové problematiky a práv menšin. Dalším kritizovaným bodem CARDS bylo nerozlišování mezi kandidátskými a potenciálně kandidátskými státy, což znemožňovalo jasné zacílení na potřebné oblasti v rámci jedné či druhé skupiny zemí ZB (Fagan 2010: 46).

Do roku 2007 se široké spektrum externích programů pomoci vyšplhalo nad únosnou hranici, na což Evropská komise reagovala snahou o zjednodušení složitého rámce pomoci a zároveň zpřehlednění a zefektivnění jejího fungování. Výsledkem bylo nahrazení programu CARDS novým nástrojem předvstupní pomoci, instrumentem IPA (Instrument of Pre-Accession Assistance) s platností na období 2007–2013. Cílem IPA je podpora zemí ZB v jejich transformaci z potenciálně kandidátského statutu do kandidátské země a následně do země s plným členstvím v EU (Fagan 2010: 46).

IPA

IPA v sobě zahrnuje pět předchozích předvstupních instrumentů (Phare, ISPA, SAPARD, instrumenty pro Turecko a CARDS) a pro jednotlivé země se dělí do *pěti základních komponentů*: 1) pomoc v přechodném období a budování institucí, 2) přeshraniční spolupráce (se zeměmi EU a ostatními kandidáty a potenciálními kandidáty), 3) regionální rozvoj (rozvoj dopravy, životního prostředí a hospodářství), 4) rozvoj lidských zdrojů (posilování lidského kapitálu a boj proti jakýmkoliv formám vyloučení ze společnosti), 5) rozvoj venkova (Evropská komise 2010a).

Kromě prostředků, které jsou určeny výhradně pro každou zemi zvlášť, existuje ještě položka „programy pro více příjemců“ (Multi-Beneficiary Programmes), které jsou využívány v rámci komponentů 1) a 2), avšak za účasti více států. Cílem je vytvořit komplementární programy k jednotlivým národním a posílit multilaterální vztahy na západním Balkáně a v Turecku. Strategicky se tyto programy zaměřují na oblasti, jež jsou klíčové pro evropskou integraci a stabilitu regionu. Kromě jiného tyto programy podporují např. Regionální školu veřejné správy, Středoevropskou zónu volného obchodu (CEFTA, Central European Free Trade Agreement), Radu pro regionální spolupráci (RCC, Regional Cooperation Council) atd. Suma určená na tyto projekty přesahuje pro všechny kandidátské a potenciální kandidátské státy více než 1 mld. eur. Poslední položkou předvstupního nástroje financování jsou administrativní náklady související se samotnou implementací IPA (Evropská komise 2010a).

⁶ Mezi lety 2000–2006 se jednalo o Evropskou iniciativu za demokracii a lidská práva. V roce 2006 se z „iniciativy“ stal „Evropský instrument pro demokracii a lidská práva“ (European Instrument for Democracy and Human Rights). EIDHR je iniciativou/instrumentem Evropské komise. Více viz http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/eidhr_en.htm.

Složky tohoto nástroje, které financují přeměnu a budování institucí, jakož i přeshraniční spolupráci, jsou dostupné pro kandidátské i potenciální kandidátské země. Usnadňují také přechod země z jednoho statusu do druhého. Zbývající tři složky (financování regionálního rozvoje, rozvoje lidských zdrojů a rozvoje venkova) jsou předchůdci strukturálních fondů ES, které vyžadují vysokou úroveň kapacity finanční správy v souladu se systémem EU, a jsou proto vyhrazeny pro kandidátské země (ze zemí ZB se jedná o Chorvatsko, FYROM a Černou Horu). Společně s přechodem země na kandidátský status jí bude umožněn i přístup k těmto třem „strukturálním“ složkám IPA.

Tab. 1: Alokace finančních prostředků v rámci IPA v mil. eur

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	CELKEM
Chorvatsko	141,2	146,0	151,2	153,6	156,5	159,7	162,9	1 071,1
FYROM	58,5	70,2	81,8	91,7	98,0	105,0	117,2	622,4
Černá Hora	31,4	32,6	34,5	33,5	34,1	34,8	35,4	236,3
Albánie	61,0	73,8	81,2	94,2	94,4	96,3	98,1	599,0
BaH	62,1	74,8	89,1	105,4	107,4	109,5	111,8	660,1
Srbsko	189,7	190,9	194,8	198,0	201,9	205,9	214,7	1 395,9
Kosovo	68,3	184,7	106,1	67,3	68,7	70,0	73,7	638,8
Celkem	612,2	773,0	738,7	743,7	761,0	781,2	813,8	5 217,8

Pramen: Evropská komise (2010a) a vlastní výpočty.

Celkově by mezi lety 2007–2013, pokud bychom započítaly všechny položky a země včetně Turecka, mělo být prostřednictvím tohoto finančního mechanismu rozděleno 11,5 mld. eur. Detailní priority pro jednotlivé země, které jsou prostřednictvím IPA financovány, vycházejí z potřeb definovaných v Evropských či Přístupových partnerstvích a jsou následně zakotveny v tzv. víceletém finančním rámci MIFF (Multi-annual Indicative Financial Framework), který je dohodnut mezi EK a jednotlivými státy ZB, následně Komisí zveřejněn a v průběhu období v případě potřeby mírně korigován (Evropská komise 2010a).

Zásadní změnou oproti CARDS je rozlišení potenciálních kandidátů a kandidátských zemí ve způsobu alokace fondů. V případě potenciálních kandidátů řídí Evropská komise rozdělování prostředků (ať se již jedná o tendry či klasické programové výzvy) buď prostřednictvím poboček Evropské agentury pro rekonstrukci (EAR, European Agency for Reconstruction) nebo místních poboček Zastoupení EK. V případě kandidátů na vstup do EU si pomoc řídí již samotné státy (Fagan 2010: 47).

Hlavní priority finanční podpory se v zásadě nezměnily, zůstávají oblasti jako demokratická konsolidace, reforma státní správy a veřejných sdělovacích prostředků, ekonomická transformace, lidská práva a respektování práv menšin,

reforma soudnictví, odminování (v případě Bosny a Hercegoviny), infrastruktura, podpora středního a malého podnikání atd. (Evropská komise 2010b). Pomoc v oblasti infrastruktury, regionálního rozvoje, politiky zaměstnanosti a sociální politiky je dostupná pro potenciální kandidátské země v rámci složky na budování institucí. Řízení této pomoci je momentálně zajišťováno centralizovaným způsobem prostřednictvím Evropské komise. Vedle IPA mohou být zapotřebí další nástroje k řešení bezpečnostních výzev regionu (Evropská komise 2010a). EU také zdůrazňuje problematiku životního prostředí a přírodních zdrojů, které byly dosud značně zanedbávány. V neposlední řadě se také provádí trénink nových soudců a prokurátorů, což je hlavním elementem programu vnitřních záležitostí a justice.

Stále významným problémem, pro EU klíčovým, je zlepšení administrativy a personálu pro azylovou a migrační politiku. Je nutné co nejvíce postihnout obchod s bílým masem, pašování drog a další nelegální přeshraniční aktivity. Státy ZB jsou také finančně podporovány v jejich snaze sblížení národního práva s evropským *acquis communautaire*. Kandidátské země ještě dodatečně dostávají finanční pomoc pro splnění Kodaňských a dalších přístupových kritérií i na zlepšení administrativních a soudních kapacit.

U všech zemí s výjimkou Kosova dochází k nepřetržitému navyšování objemu finanční pomoci ze strany EU. Největším příjemcem je logicky srdce Balkánského poloostrova – Srbsko, v závěsu za ním kandidátské Chorvatsko. Prostředky pro Kosovo v konečném součtu v poměru k rozloze a počtu obyvatel dosahují ve srovnání s ostatními státy nebývalých rozměrů. Tato skutečnost přímo souvisí s vyhlášením kosovské nezávislosti v roce 2008 a signálu EU, že chce v rámci kosovské stabilizace a cestě k demokracii hrát hlavní roli.⁷

3. Vývoj a současný stav vztahů mezi jednotlivými státy ZB a EU

3.1 Kandidátské státy

Chorvatsko

Je vysoce pravděpodobné, že Chorvatsko vstoupí do EU již 1. července 2013, pravděpodobně společně s Islandem. Největší překážka, která stála v cestě přistoupení této země k Evropské unii – hraniční spor se Slovinskem – byl dořešen v roce 2009. Chorvatsko na konci června uzavřelo všech 35 kapitol, a úspěšně tak ukončilo přístupová jednání (Evropská komise 2011c). SAA byla mezi Chorvatskem a EU podepsána již v roce 2001, dva roky poté podává přihlášku do EU a v roce 2004 je mu udělen kandidátský status jako první

⁷ Viz mise EULEX a subkapitola 3.2.

západobalkánské zemi. Zahájení přístupových rozhovorů zbrzdila nedostatečná spolupráce Chorvatska s ICTY (Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii), který byl v 90. letech minulého století založen za účelem vyšetřování etnických válečných zločinů. Vydání všech válečných zločinců k trestní odpovědnosti je důležitým tématem dodnes a zároveň představuje i největší překážku, která by mohla stát v cestě brzkému vstupu Chorvatska do EU. Přístupové rozhovory byly nakonec zahájeny v říjnu 2005, v roce 2008 je však EK pozastavila v důsledku vleklého hraničního sporu se Slovinskem, který byl nakonec vyřešen arbitráží. EU pozitivně hodnotí probíhající reformy v Chorvatsku, upozorňuje však na nedostatky v boji s korupcí a nutnost posilovat soudní struktury. EK také připomíná nutnost intenzivnější spolupráce s ICTY. Nejdůležitější úkoly, které Chorvatsko od EU dostalo, jsou však splněny a EK konstatovala, že tato země je fungující tržní ekonomikou. Od roku 2009 je Chorvatsko také členem NATO (Pandur 2010).

Navzdory faktu, že Chorvatsko stojí téměř před branami EU, její obyvatelé jsou v postojích vůči vstupu do Evropské unie velice skeptičtí. Dle Eurobarometru z května 2010 si pouhých 26 % Chorvatů myslí, že členství v EU je „dobrá věc“. Neutrální postoj k této záležitosti má 38 % a 31 % obyvatel si myslí, že členství je špatné (Evropská komise 2010c). Tato „protiintegrační“ nálada ve společnosti je způsobena kombinací více faktorů: všeobecným znechucením lidí domácí politickou scénou, ambivalentním postojem společenských elit vůči integraci a v neposlední řadě také tlakem EU na Chorvatsko v souvislosti s vydáváním válečných zločinců.

FYROM

Makedonie/FYROM byla první zemí západního Balkánu, která v dubnu 2001 podepsala SAA a zahájila její implementaci. Oficiální žádost o vstup do EU byl podán v březnu 2004, následně v roce 2005 byl Makedonii udělen status kandidátské země. V roce 2001 stála Makedonie na prahu občanské války, avšak díky rychlé pomoci mezinárodního společenství byl konflikt zažehnán podpisem tzv. Ohridské dohody, která kromě jiného přiznala albánské menšině v Makedonii právo na třetinové zastoupení v parlamentu. Dlouhodobým problémem Makedonie je také spor s Řeckem o používání tohoto názvu. Řecko kvůli tomu dokonce několik let po vyhlášení makedonské nezávislosti blokovalo vstup Makedonie/FYROM do OSN. Řecko nechce tento název uznat z důvodu shodnosti jména s jeho severním územím a možnými územními nároky. Spor se uklidnil přijetím dočasného názvu Bývalá jugoslávská republika Makedonie (Former Yugoslav Republic of Macedonia, FYROM), avšak záležitost zatím definitivně vyřešena není. Řecko chce i nadále blokovat eventuální vstup FYROM do EU (Pandur 2010).

Významným milníkem ve vztazích s EU bylo odstranění vízové povinnosti občanů FYROM, Srbska a Černé Hory v případě cestování po Schengenském

prostoru v prosinci 2009, v roce 2010 rozhodla Evropská komise o odstranění víz i pro Bosnu a Hercegovinu a Albánii (Rada EU 2009). Odstranění vízové povinnosti je jednoznačně vstřícným gestem pro obyvatele západního Balkánu a v tomto významném aktu lze jistě číst i „podprahové“ sdělení západobalkánské veřejnosti, že EU s nimi počítá.

Evropská unie vytýká FYROM nedostatečnou „politickou konkurenci“ a chybějící politický dialog, vyžaduje rychlé a účinné řešení inkluze romské minority a zdůrazňuje vysokou neefektivnost v hospodaření s vládními výdaji a vážné ekonomické problémy např. v podobě více než třicetiprocentní strukturální nezaměstnanosti (Pandur 2010; Evropská komise 2011b).

FYROM má zájem o co nejrychlejší vstup do NATO, ovšem Řecko tyto snahy jako členský stát Severoatlantické aliance dlouhodobě blokuje kvůli výše zmiňovanému sporu.

Makedonské politické elity jednoznačně deklarují vstup do EU jako nejvyšší politickou prioritu země. Názor makedonské veřejnosti na evropskou integraci je ve většině případů také pozitivní. Podle Eurobarometru z jara 2010 si 60 % dotázaných myslí, že členství v EU by bylo „dobrou věcí“ pro jejich zemi a pouze 11 % je proti vstupu. 27 % se k tomuto tématu staví neutrálně, tzn. členství v EU nevnímá ani jako přínos, ani jako zlo. Pouhé 2 % respondentů vybrali jako možnou odpověď „nevím“ (Evropská komise 2010d).

Černá Hora

Černá Hora je mladým balkánským státem, který svou nezávislost získal v roce 2006. Již pouhých devět dní po vyhlášení nezávislosti rozhodla Evropská komise o navázání oficiálních vztahů s tímto novým státem. Mezi lety 1992–2003 byla Černá Hora součástí Federativní republiky Jugoslávie (společně se Srbskem a Kosovem) a následovalo vytvoření volnějšího uskupení v podobě státní unie „Srbsko a Černá Hora“ v letech 2003–2006. Již v lednu 2007 byla schválena Evropskou radou Evropská partnerství pro Černou Horu, v říjnu téhož roku došlo k podpisu SAA. V prosinci 2009 došlo ke zrušení vízové povinnosti v rámci Schengenu a černohorská vláda vyplnila tzv. „přístupový dotazník“ Evropské komise. Politické elity Černé Hory dávaly jasně najevo, že evropská integrace je pro ně nejdůležitější zahraničně-politickou prioritou a již v roce 2008 podala Černá Hora přihlášku do EU. Na konci roku 2010 byl Černé Hoře skutečně udělen kandidátský status a předpokládá se, že přístupová jednání začnou během letošního roku (Evropská komise 2010f). V roce 2011 či 2012 by mělo také dojít ke vstupu Černé Hory do NATO.

Černá Hora již v roce 1996 zavedla německou marku (Deutsche Mark, DM) jako svou měnu za účelem distancování se od hospodářské politiky Srbska. Se zánikem DM a přechodem na euro začala Černá Hora používat evropskou

společnou měnu a je tedy de facto součástí eurozóny, avšak bez možnosti ovlivňovat měnovou politiku EU.

Černá Hora je nejvíce kritizována Evropskou komisí za praní špinavých peněz, které se děje v této zemi v enormní míře, dále pak za nedostatečný boj s korupcí a organizovaným zločinem, což je jednou z hlavních překážek na cestě za členstvím v EU. EU také ze strany Černé Hory vyžaduje důslednější institucionální reformy a garanci svobody vyjadřování.

Černohorská veřejnost je jednoznačně proevropsky orientovaná. V říjnu 2010 bylo pro vstup do EU 70,4 % dotazovaných, o rok dříve to bylo dokonce 76,1 % (Pandur 2010).

3.2 Potenciální kandidátské státy

Černá Hora, Albánie a v prosinci 2009 také Srbsko podaly oficiální přihlášku do EU, přičemž v prosinci 2010 získala Černá Hora kladné stanovisko ke své žádosti, a stala se tak třetí zemí západního Balkánu s kandidátským statutem. Albánie a Srbsko obdržely zamítavé stanovisko a zůstávají tedy společně s Bosnou a Hercegovinou a Kosovem ve skupině potenciálních kandidátů na vstup do EU.

Srbsko

Vztahy Srbska a EU dostaly novou dimenzi po svržení režimu prezidenta Miloševiće v roce 2000 a jeho předání k Mezinárodnímu trestnímu tribunálu v Haagu. V roce 2008 podepsalo Srbsko s EU SAA, zatím však nebyla všemi členskými státy EU ratifikována. V prosinci 2009 došlo ke zrušení vízové povinnosti pro občany Srbska cestující do zemí Schengenu. Několik dní poté podalo Srbsko oficiální žádost o přistoupení k EU, avšak rok poté, v prosinci 2010, obdrželo zamítavé stanovisko. Srbská vláda odhaduje vstup své země do EU na roky 2015–2016. Členství v NATO je odmítáno jak politickými elitami, tak i širokou veřejností, která od roku 1999 vnímá toto uskupení jako agresora (Evropská komise 2010g).

Vztah k NATO je jedním z mnoha problémů, které si Srbsko nese z minulosti válečných 90. let 20. století. Hlavní překážky na srbské cestě do EU dosud představovaly právě politické problémy v podobě nedostatečné spolupráce s ICTY, hlavně pak ve snaze dopadnout válečné zločince Ratka Mladiće a Gorana Hadžiće. Především Nizozemsko se snaží programově blokovat integrační proces Srbska kvůli genocidě ve Srebrenici a nechotě plně spolupracovat s ICTY. Srbsko v roce 2006 odmítlo Mladiće vydat, což výrazně zbrzdilo vývoj vztahů s EU. Vzhledem k nedávnému dopadení a vydání tohoto válečného zločince před ICTY je však velice pravděpodobné, že Srbsku bude v brzké době konečně udělen kandidátský status. V roce 2010 srbský parlament oficiálně odsoudil události ve Srebrenici a omluvil se za neschopnost

podniknout opatření, která by této tragédii, při níž bylo v roce 1995 zavražděno více než 8 000 Bosňáků⁸, zabránila. Z této doby také pramení spory s Chorvatskem. Tyto dvě země se dlouhodobě navzájem obviňují ze zodpovědnosti za události v Bosně a přetrvává také letitý hraniční spor. Vzhledem k pozici Chorvatska, které stojí již těsně před branami EU, je však v poslední době cítit spíše snaha konflikty urovnat. Samostatnou kapitolou pak zůstává nezávislost Kosova, se kterou se Srbsko těžko smíruje a nelze počítat s tím, že by v dohledné době uznalo kosovskou nezávislost. Ačkoliv jsou zde tlaky ze strany EU, aby k tomuto uznání se strany Srbska došlo, pět členských států dosud Kosovo jako samostatný stát také neuznaly (Pandur 2010).

Srbsko je dlouhodobě v hodnotících zprávách Evropské komise kritizováno za nedostatečná opatření v boji s organizovaným zločinem a korupcí. Reformy týkající se zadávání veřejných zakázek, privatizace, daní, udělování licencí a ochrana lidí, kteří reportují korupci, zůstávají zatím pouze na papíře (Pandur 2010).

Srbské politické elity jsou v posledních letech nakloněny myšlence integrace víc než kdykoliv předtím. Vyhlášení kosovské nezávislosti sice ochladily vztahy s EU a do popředí vystoupily vazby s Ruskem a nacionalistická rétorika, avšak situace se postupně uklidňuje a Srbsko opět demonsturuje svůj zájem o evropskou integraci. Dle Balkan Gallup Monitor (2010), největší organizace zabývající se výzkumem veřejného mínění na Balkáně, si pouze 44 % Srbů myslí, že členství v EU je „dobrá věc“. Ovšem v případě referenda o vstupu Srbska do EU by „pro“ hlasovalo více než 62 % respondentů.

Bosna a Hercegovina

Bosna a Hercegovina (BaH) v podobě, v jaké ji známe dnes, byla vytvořena na základě Daytonské mírové dohody v roce 1995, která ukončila tříletý válečný konflikt. Výsledkem je současná BaH, kterou tvoří dvě entity: Republika srbská a Federace Bosny a Hercegoviny, obývaná převážně Bosňáky a bosenskými Chorvaty. Především bosenský válečný konflikt odhalil absolutní neakceschopnost EU a neschopnost členských států dohodnout se na společném postupu.

V regionu jsou dlouhodobě přítomné cizí vojenské jednotky, které se již čtyřikrát stačily prostřídat. V roce 1995 byly jednotky OSN UNPROFOR vystřídány severoatlantickými IFOR, které byly nahrazeny v následujícím roce misí SFOR. Poslední zásadní změnou v této oblasti je začátek angažovanosti mírových jednotek EU-EUFOR (European Union Force in BiH) od prosince roku 2004. Již tento samotný akt symbolizuje postupný přechod regionu do sféry vlivu Evropské unie.

⁸ Označení muslimů žijících v BaH.

BaH začala o SAA vyjednávat v roce 2005, roku 2008 došlo k podpisu Stabilizační a asociační dohody a v současnosti probíhá její implementace. V roce 2010 došlo k odstranění vízové povinnosti pro cestování do zemí Schengenu (Pandur 2010; Evropská komise 2010g).

BaH je i patnáct let po skončení války stále vnitřně rozděleným státem, který se v žádném případě nedá označit za fungující demokracii (Rupnik 2010). Země se snaží spolupracovat s ICTY, avšak etnické pnutí mezi všemi třemi konstitučními národy BaH, tedy bosenskými Srby, Chorvaty a Bosňáky mrzačí většinu pokusů o provádění rychlejších reforem. Politický systém BaH je velice komplikovaný, s malým množstvím pravomocí delegovaných centrální vládě. V zemi je přítomen tzv. Vysoký představitel mezinárodního společenství, který je zároveň Zvláštním představitelem EU pro BaH a disponuje významnými legislativními, výkonnými i dozorčími pravomocemi, které mu byly přiznány Daytonskou mírovou dohodou. Představitelé Republiky srbské demonstrovali již několikrát své separatistické tendence, avšak vzhledem k zahraničně-politické situaci v regionu se jedná spíše o plané proklamace než reálné nebezpečí. EU jasně vyjádřila, že členským státem se může stát pouze BaH v její současné podobě. Zároveň smí BaH podat žádost o členství v EU až po uzavření úřadu Vysokého představitele. Tento krok byl plánován již před několika lety, avšak vzhledem k neschopnosti BaH splnit podmínky stanovené Daytonskou mírovou dohodou (ústavní reforma, kroky vedoucí k efektivnějšímu a rychlejšímu rozhodování centrální vlády, privatizace atd.) je členství v EU zatím v nedohlednu. Země se potýká s extrémní nezaměstnaností, která v roce 2010 činila 42,7 % (Evropská komise 2011b), korupcí, organizovaným zločinem a rozsáhlou šedou ekonomikou.

Albánie

Po desetiletích izolace stalinistického režimu Envera Hodži, který zemřel v roce 1985, se země začala pomalu vymaňovat z mezinárodní izolace a počátkem 90. let 20. století nastoupila cestu nesmělé transformace. Již za vlády prvního porevolučního albánského prezidenta Sali Berishi došlo k podepsání Dohody o obchodu a spolupráci s ES/EU, která v prosinci 1992 vstoupila oficiálně v platnost. V roce 1997 se Albánie propadla do hluboké politické, ekonomické i sociální krize v důsledku krachu tzv. pyramidové hry, která zruinovala statisíce Albánců a přivedla zemi na pokraj občanské války (Schwarz 2010: 45). Až v roce 1999 došlo např. k obnovení daňové povinnosti občanů. V této době však země čelila v souvislosti s válečným konfliktem v Kosovu náporu desetitisíců uprchlíků a Evropská komise zveřejnila svou první studii o možném uzavření SAA s Albánií. Skutečná jednání o SAA začala až v lednu 2003, v červnu 2006 byla konečně podepsána. Následně v dubnu 2009 podala Albánie přihlášku do EU, avšak stanovisko Evropské komise je prozatím zamítavé (Evropská komise 2011d). V průběhu roku 2010 bylo také pro Albánii odsouhlaseno zrušení

vízové povinnosti (Evropská komise 2011d). 1. dubna 2009 se také podařilo této zemi vstoupit společně s Chorvatskem do NATO.

Albánie se potýká s typickými problémy pro tento region, které také vytýká ve svých hodnotících zprávách EK: korupce, šedá ekonomika, nutná reforma soudnictví, zlepšování veřejné správy, nezaměstnanost (Evropská komise 2011b).

Co se postojů veřejnosti vůči EU týče, 80,9 % dotázaných vnímá EU jako dobrou věc a v případě hlasování o vstupu do EU v referendu by pro hlasovalo více než 92 % (Gallup Balkan Monitor 2010). Také politické elity jsou jasně proevropsky orientované a evropská integrace představuje jednoznačnou zahraničně-politickou prioritu.

Kosovo

V březnu 1989 zrušil srbský parlament autonomii Kosova, která mu byla uznána během Titovy vlády novelizovanou ústavou. Tento krok Slobodana Miloševiče vyvolal bouřlivé reakce ze strany kosovských Albánců a pod vedením Ibrahima Rugovy došlo k vyhlášení Albánské republiky Kosovo, která však nebyla mezinárodně uznána. Následně Daytonská mírová dohoda v roce 1995 potvrdila Kosovo jako nedílnou součást Srbska, což byl pro radikály v Kosovu šok. Od roku 1997 vystoupila partyzánská Kosovská osvobozenecská armáda (UÇK), jejíž někteří členové měli výcvik z táborů Al-Kaidy, z ilegality a začala vést válku proti srbským policejním silám. Srbsko na to reagovalo vysláním jugoslávské armády a konflikt vygradoval v roce 1999, kdy UÇK začala být podporována NATO a došlo k bombardování civilních cílů v Kosovu i Srbsku. Výsledkem bylo stažení jugoslávských vojenských sil z Kosova a vzniku faktického mezinárodního protektorátu Kosovo na základě Rezoluce Rady bezpečnosti OSN 1244. V zemi byly přítomné jednotky NATO KFOR (Kosovo Force) a byla založena civilní mise v Kosovu OSN (UNMIK). Logickým vyústěním, ač pro Srbsko naprosto nepřijatelným, bylo vyhlášení kosovské nezávislosti v únoru 2008. Nezávislost Kosova dosud neuznalo pět států EU a mezi jinými ani Rusko a Čína. Po Bosně a Hercegovině i zde došlo k předání stabilizační funkce z rukou NATO a OSN do rukou EU. Již v roce 2008 byla založena evropská mise k prosazování práva v Kosovu EULEX (The European Union Rule of Law Mission in Kosovo), která má dohlížet na naplňování Rezoluce RB OSN 1244. EU do Kosova vyslalo na dva tisíce policistů, soudců, celníků, odborníků na státní správu za účelem rozvoje demokracie, stability a boje s organizovaným zločinem a mnoho dalších odborníků. Budoucnost Kosova i role EU v této zemi však zůstává velkým otazníkem do budoucna (Schwarz 2010: 52).

Země se potýká s obrovskými ekonomickými i politickými problémy, organizovaným zločinem, nedostatečnou infrastrukturou. Evropská komise

deklarovala jasnou evropskou perspektivu pro Kosovo, avšak ta je v nedohlednu. Země nemá podepsanou SAA. Kosovo je dlouhodobě finančně podporováno prostřednictvím předstupních nástrojů pro západní Balkán, v budoucnu by se tato finanční pomoc měla postupně snižovat (Evropská komise 2010g).

Navzdory situaci v Kosovu je kosovská veřejnost integraci velice nakloněná – více než 87 % považuje EU za „dobrou věc“ a v případném referendu by hlasovalo pro vstup Kosova do EU přibližně stejné množství respondentů (Gallup Balkan Monitor 2010).

Tab. 2: Přehled základních ekonomických ukazatelů za rok 2010, v %⁹

	Růst HDP (roční změna v %)	Nezaměstnanost (v %)	Inflace (CPI, roční změna v %)	Schodek státního rozpočtu (v % HDP)	Přímé zahraniční investice (v % HDP)	Bilance běžného účtu (v % HDP)
Chorvatsko	-1,2	11,8	1,0	-5,7	1,3	-1,5
FYROM	0,7	32,1	1,6	-2,5	3,2	-2,5
Černá Hora	1,1	12,1	0,5	-3,0	17,9	-25,6
Albánie	4,1	13,7	3,6	-3,0	5,9	-11,9
BaH	0,9	42,7	2,1	-3,8	0,1	-5,3
Srbsko	1,8	20,0	10,3	-4,5	3,0	-7,3
Kosovo	4,6	45,4	3,5	-2,8	5,2	-18,5

Pramen: Evropská komise (2011b).

Závěr

M. Radulović (2010) cituje ve svém příspěvku francouzského politika Bernarda Kouchnera, který byl prvním zvláštním zmocněncem OSN pro Kosovo: „Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU se zrodila na Balkáně a neměla by zde tedy nakonec znovu selhat.“ Hlavním motivem pro představení programu, který by systematicky sloužil jako prevence budoucích možných konfliktů na Balkáně, byly nepochybně válečné události 90. let 20. století. Balkán od té doby reprezentuje pro EU velké bezpečnostní riziko, které se Evropská unie snaží minimalizovat snahou tyto státy postupně integrovat do evropských struktur. V případě některých států, ke kterým patří např. Bosna a Hercegovina, se však spíše jedná o konzervaci problémů než o jejich skutečné řešení. Západní Balkán je v současné době v tzv. pozitivním obklíčení členskými zeměmi EU a Unie se v tomto regionu v posledních deseti letech angažuje stále více (viz Kosovo a Bosna a Hercegovina). Miliardy eur z rozpočtu EU plynou na transformaci ekonomik a demokratizaci těchto států, Evropská unie již na

⁹ Více k metodologii viz zdroj.

počátku nového tisíciletí jasně deklarovala perspektivu členství v EU pro každou zemi ZB, která splní stanovené podmínky.

Pro potenciální kandidátské státy obecně platí, že rozvoj tržního hospodářství v těchto zemích je brzděn pomalou liberalizací a nízkými investicemi v důsledku absence institucionalizace a implementace důležitých reforem a nízkých exportních kapacit, což se logicky odráží ve strukturálních problémech všech těchto ekonomik (Fagan 2010: 30).

Evropská komise pravidelně ve svých hodnotících zprávách upozorňuje na klíčovou úlohu reformy veřejné správy, která je často velice neefektivní, chybí odpovědnost jednotlivých úředníků a politiků, potýká se s korupcí a šedou ekonomikou. Výrazným problémem zůstává velká privatizace v těchto státech. Buď ještě neproběhla, popř. probíhá bez definování soutěžní politiky a za nejasných podmínek. Země jako např. Chorvatsko, FYROM a Albánie vykazují vysokou míru vládních výdajů v poměru k HDP, avšak sociální služby a systém sociálního zabezpečení jsou naprosto podfinancované (Fagan 2010: 30).

Ekonomické problémy v podobě nízké úrovně přímých zahraničních investic, pomalého tempa fiskální reformy, nízké produktivity, nedostatečné restrukturalizace a vysoké nezaměstnanosti jsou velkými překážkami na cestě k další integraci a eventuálnímu přistoupení k EU a ztěžují formulaci efektivní pomoci a rozvojové strategie.

V současnosti se jeví jako vysoce pravděpodobné, že státy západního Balkánu nevstoupí do EU společně, jak tomu bylo v případě východního rozšíření, a bude aplikován tzv. regata princip, podle kterého budou země individuálně dle svých možností prosazovat reformy, uzavírat jednotlivé kapitoly a následně vstupovat do evropských struktur (Rupnik 2010). Chorvatsko by se mělo stát členskou zemí v polovině roku 2013, FYROM a Černá Hora se postupně přibližují, Albánie, ač zatím bez kandidátského statutu a s hlubokými ekonomickými problémy, usiluje o totéž. Zvrat nastal dopadením Ratka Mladiće a jeho vydáním do Haagu v případě Srbska, které si tímto otevřelo cestu ke kandidátskému statusu. Překážkou na cestě k jeho plnému členství v EU však zůstane uznání či spíše neuznání kosovské nezávislosti. Zbývající Bosna a Hercegovina a Kosovo může počítat se svým eventuálním vstupem do nejvýznamnějšího evropského integračního seskupení ve velmi vzdálené budoucnosti. Kromě ekonomických problémů se tyto země potýkají i s vážnou politickou krizí.

V porovnání se zeměmi SVE mají státy ZB větší reformní „propast“, kterou budou muset zvládnout přejít s mnohem menšími zdroji (Bartlett 2008: 213). Ze strany EU stále přetrvává metoda cukru a biče, vynucení akce za příslibení (finanční, obchodně-liberalizační, či jiné) odměny. V případě Kosova a Bosny a Hercegoviny se ze strany Evropské komise jedná v mnohem větší míře

o přímou governance (direct governance), než o proklamovanou nepřímou (external governance), na rozdíl od východního rozšíření, kde EU neměla potřebu přímo intervenovat a ovlivňovat tempo reform, ani nevyžadovala od vlád těchto států předkládání analýz efektivnosti poskytnutých finančních prostředků v rámci předvstupní pomoci (Fagan 2010: 27). Navzdory obchodní liberalizaci napříč regionem, která probíhá od roku 2000, zde chybí v porovnání se zeměmi SVE dostatečné množství přímých zahraničních investic, které významně ovlivňují úspěšnost prosazovaných reform a hospodářský růst (Fagan 2010: 30).

V roce 2000 byl představen Stabilizační a asociační proces a došlo k definování podmínek, za kterých budou moci tyto země vstoupit do EU. Nejrychleji na tuto „evropskou“ nabídku zareagovalo Chorvatsko, Bývalá jugoslávská republika Makedonie (FYROM; dále jen Makedonie) a Albánie. Tyto státy začaly téměř bezprostředně se spuštěním Stabilizačního a asociačního procesu (SAP) s prosazováním reform a institucionálními změnami (ač s různými výsledky), které byly v rámci předvstupní strategie pro tyto země stanoveny a představovaly nezbytný předpoklad pro rychlejší postup v rámci integračního procesu. Naproti tomu Srbsko a Bosna a Hercegovina zaujaly značně ambivalentní přístup a s komplexními a nákladnými reformami, které přístupový proces vyžaduje, váhaly či v některých oblastech stále ještě váhají. Velmi rychlé reformní pokroky začala po svém vyhlášení nezávislosti v roce 2006 vykazovat Černá Hora, která dokonce v současnosti používá jako oficiální platidlo společnou evropskou měnu euro. Samostatným případem zůstává nezávislé Kosovo, kde se EU hodlá dalekosáhle angažovat.

Díky Lisabonské smlouvě došlo k odstranění problému s absorpční kapacitou a všechny tyto země mají šanci vstoupit jednoho dne do EU. Ač s mnohými výše zmiňovanými problémy transformační procesy, které v těchto zemích začaly skutečně probíhat za vydatné pomoci EU s přibližně desetiletým zpožděním v porovnání se zeměmi SVE, pomalu postupují a země ZB urazily obrovský kus cesty od válkou rozvrácených a etnicky zneprátených států. Těžko bychom hledali jiný region v Evropě, ve kterém by se ve 20. století integrace s dezintegrací střídaly s takovou intenzitou, rychlostí a dramatičností. Partnerství mezi zeměmi západního Balkánu a EU má mnoho aspektů, avšak jasný cíl: ekonomickou, politickou, potažmo sociální stabilizaci tohoto regionu. Právě ta bude prevencí událostí devadesátých let, jež destabilizovaly nejen balkánský region, ale i mnoho dalších evropských států a byly příčinou rozsáhlé dezintegrace, která doznívá dodnes.

Seznam literatury

BARTLETT, W. (2008): *Europe's Troubled Region*. New York: Routledge. ISBN 978-0-415-19350-4.

DIMITROVA, A. (2002): Enlargement, Institution-building and the EU's administrative capacity requirements. *West European Politics* 25:4, str. 170–190.

EVROPSKÁ KOMISE (2000): *COUNCIL REGULATION (EC) No 2666/2000 of 5 December 2000 on assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, repealing Regulation (EC) No 1628/96 and amending Regulations (EEC) No 3906/89 and (EEC) No 1360/90 and Decisions 97/256/EC and 1999/311/EC*. Official Journal of the European Communities.

EVROPSKÁ KOMISE (2008). *Western Balkan countries on the road to the European Union*. European Commission – Enlargement [cit. 2010-12-13]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm>.

EVROPSKÁ KOMISE (2010a). *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) revised multi-annual indicative financial framework for 2011–201*, COM(2010)640 final, Brussels: European Commission.

EVROPSKÁ KOMISE (2010b): *The Main Components of Stabilisation and Association Process*. European Commission – Enlargement [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm>.

EVROPSKÁ KOMISE (2010c): *Standard Eurobarometer 73, 2010 – Factsheet Croatia*. European Commission [cit. 2011-04-30]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb73/eb73_fact_hr_en.pdf>.

EVROPSKÁ KOMISE (2010d): *Standard Eurobarometer 73, Spring 2010 – Factsheet FYROM*. European Commission [cit. 2011-04-30]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb73/eb73_fact_mk_en.pdf>.

EVROPSKÁ KOMISE (2010e): *Standard Eurobarometer 73, Spring 2010 – Vol. 1*. European Commission [cit. 2011-04-30]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb73/eb73_vol1_en.pdf>.

EVROPSKÁ KOMISE (2010f): *Candidate Countries*. European Commission – Enlargement [cit. 2010-04-20]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/index_cs.htm>.

EVROPSKÁ KOMISE (2010g): *Potential Candidate Countries*. European Commission – Enlargement [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/index_en.htm>

EVROPSKÁ KOMISE (2010h): *Proces stabilizace a přidružení*. Evropská komise – Rozšíření [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/index_cs.htm>.

EVROPSKÁ KOMISE (2011a): *DG Enlargement – Regional Cooperation*. Commission – Enlargement [cit. 2011-04-23]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/projects-in-focus/regional-cooperation/index_en.htm>.

EVROPSKÁ KOMISE (2011b): *EU Candidate and Pre-Accession Countries' Economic Quarterly*. European Commission – DG Economic and Financial Affairs [cit. 2011-04-26]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/cpaceq/documents/cccq_2011_q1_en.pdf>.

EVROPSKÁ KOMISE (2011c): *Two new chapters closed in accession negotiations with Croatia*. European Commission – Enlargement [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/whatsnew/accession-negotiations_en.htm>.

EVROPSKÁ KOMISE (2011d): *EU – Albania Relations*. European Commission – Enlargement [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/albania/relation/index_en.htm>.

EVROPSKÁ KOMISE (2011e): *Stabilisation and Association Process*. European Commission – Enlargement [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/index_cs.htm>.

FAGAN, A. (2010): *Europe's Balkan Dilemma. Paths to Civil Society or State-Building?* New York: I. B. Tauris & Co Ltd. ISBN: 978-1-84511-460-2.

GALLUP BALKAN MONITOR (2010): *Survey data – EU Membership*. Gallup Balkan Monitor [cit. 2011-04-30]. Dostupné z: <<http://www.balkan-monitor.eu/index.php/dashboard>>.

HAD, M. (2006): Stabilizační a asociační proces pro západní Balkán. In Kolektiv autorů: *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy. ISBN 80-239-8060-2.

MAYHEW, A. (2007): Enlargement of the European Union: An Analysis of the Negotiations for Countries of the Western Balkans. *Sigma Papers* No. 37, OECD Publishing [cit. 2011-04-02]. Dostupné z: <http://www.oecd-ilibrary.org/economics/enlargement-of-the-european-union_oecd_papers-v7-art5-en>.

KOL. AUTORŮ (2010): *Accession of the Western Balkans to the EU: Evaluating a Process*. Paris: Science Po Paris [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/20100609_att4639135.pdf>.

KOL. AUTORŮ (2006): *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy. ISBN 80-239-8060-2.

PANDUR, J. (2010): *European Integration and the Western Balkan* In Conference “EU Integration of the Western Balkans and the Hungarian Presidency”. Budapest: International Centre for Democratic Transition [cit. 2011-04-20]. Dostupné z: <<http://www.icdt.hu/admin/download/a489Food-for-thoughtPaper-EUIntegrationoftheWesternBalkansandtheHungarianEUPresidency.pdf>>.

PRLJEVIC, M. (2010): Can the CEFTA be effective without substantial national reform? In Kolektiv autorů: *Accession of the Western Balkans to the EU: Evaluating a Process*. Paris: Science Po Paris [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/20100609_att4639135.pdf>.

QEHAJA, D. (2004): *Die Balkanpolitik der EU aus der Sicht des Balkans*. Disertační práce. Wien: Wirtschaftsuniversität Wien.

RADA EU (2009): *Visa liberalisation for Western Balkan countries*, 16640/09 (Presse 349), Brussels: Council of the European Union.

RADULOVIĆ, M. (2010): Western Balkans and the EU – where to go from where? In Kolektiv autorů: *Accession of the Western Balkans to the EU: Evaluating a Process*. Paris: Science Po Paris [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/20100609_att4639135.pdf>.

RUPNIK, J. (2010): EU Enlargement in the Balkans: A comparison with Central Europe. In Kolektiv autorů: *Accession of the Western Balkans to the EU: Evaluating a Process*. Paris: Science Po Paris [cit. 2011-04-28]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/20100609_att4639135.pdf>.

SCHWARZ, O. (2010): *Erweiterung als Überinstrument der Europäischen Union?* Baden-Baden: NOMOS. ISBN 978-3-8329-5527-4-

SZEMLER, T. (2007): EU Financial Support for the Western Balkans: Well-suited to Real Needs? In *A Roadmap for the Western-Balkans: Using IPA and other EU Funds to Accelerate Convergence and Integration*, Brussels: Central European University [cit. 2011-04-14]. Dostupné z: <http://web.ceu.hu/cens/assets/files/conference/szemler_IPA>.

WORLD BANK (2000): *The Road to Stability and Prosperity in South Eastern Europe: A Regional Strategy Paper*. The World Bank [cit. 2010-12-13]. Dostupné z: <<http://siteresources.worldbank.org/EXTGLDEVLEARN/Resources/wbrs.pdf>>.